

HANS NIELSEN HAUGE OG HAUGIANERNE

Lærebokanalyse

UTDRAG

«Hvordan framstilles Hans Nielsen Hauge og haugianerne i lærebøkene i samfunnsfaget og KRLE-faget?»

Håkon Jerstad

MGLU3511 – Vårsemester 2021

Innhold

Innledning.....	2
Problemstilling	2
Teori	3
Hans Nielsen Hauge – Fra samfunnsfiende til ikon	3
Lærebokforskning.....	6
Norsk lærebokhistorie.....	6
Læreplaner gjennom historien	7
Metode	8
Analyse av empiri.....	10
Norges og Nordens historie for folkeskolen.....	10
I fokus: samfunnsfag. 7	11
Nye makt og menneske – 8 historie.....	12
Kirkehistorie for folkeskolen.....	12
Grunnbok 7 – Kristendomskunnskap i grunnskolen	12
Under samme himmel 1.....	13
Tabell.....	14
Drøfting	15
Lærebøkene fra århundreskiftet.....	15
Lærebøkene fra 70- og 80-tallet	16
Lærebøkene fra etter årtusenskiftet	18
Samfunnsfagslærebøkene	19
KRLE-/kristendomskunnskapslærebøkene	19
I sammenheng med forskeres syn på Hauge	20
Konklusjon	21
Litteraturliste	22

FoU-oppgave

Innledning

Hvem var Hans Nielsen Hauge og haugianerne? Dette er spørsmålet jeg har stilt meg seg når han til tider har dukket opp i livet mitt. Først i læreboka på ungdomsskolen, seinere i en samtale med onkelen min om slekta vårs historie og spesielt i det siste i samtale med moren min. Bestemora mi vokste nemlig opp i en haugianerslekt. Tipp-tipp-oldefaren min kom hjem fra Østfold til Gausdal etter en reise på midten av 1800-tallet og tok med seg hjem denne, for sin tid, radikale ideologien til haugianerne. Denne ideologien om verdien av hardt arbeid og personlig hengivelse til Gud, som fram til og med min bestemors tid stod sterkt i bygda.

Jeg har vokst opp på Sunnmøre og har kjent til lokal industri som Devold, Ekornes og Brunstad siden jeg knapt kunne lese. I voksen alder har jeg fått med meg at det nok ikke er tilfeldig at gründertradisjonen står så sterkt der. Hvis man trekker linjer bakover til 1800-tallet kan man se hvordan Huges industriinitiativ var med på å starte denne tradisjonen. For å sitere den avdøde Frank Aarebrotts «200 år på 200 sider»: «... Mer alvorlig var det at han (les Hans Nielsen Hauge) startet bedrifter for å bringe folk ut av fattigdommen. Det gjaldt ikke minst saltkokerier. Nær sagt hele Sunnmøre ble mer eller mindre skapt av Hans Nielsen Hauge på denne måten.».

Dette er litt av grunnen til at jeg har valgt å skrive om Hans Nielsen Hauge, nå når det er 250 år siden han ble født. Jeg ønsker å se på hvordan han jeg mener er en veldig sentral person i ikke bare norsk kristendomshistorie, men også i norsk bedrifts-, medborgerskaps- og moderniseringshistorie, blir og har blitt presentert i norske lærebøker i grunnskolen. Som man kan se i Dørum & Sødal (2017) har Hauge og hans etterfølgere og arvtakere hatt mye å si for at vi har den religionsfriheten og det velferdssamfunnet vi har i dag. Temaet for denne oppgava er lærebøkers framstilling av Hans Nielsen Hauge og hans bidrag til det norske samfunnet på 1800-tallet og framover.

Problemstilling

Hvordan framstilles Hans Nielsen Hauge og haugianerne i lærebøkene i samfunnsfaget og KRLE-faget og hvordan har denne framstillingen endret seg de siste 120-årene?

Jeg mener det kan være interessant å undersøke hvordan framstillingen av Hauge i samfunnsfag, historie og kristendoms-kunnskaps-/KRLE-faget er og har vært de siste hundre og tjue årene. Dette siden det er i lærebøker i disse fagene Hauge hovedsakelig er nevnt. Hans rolle i det norske samfunnet er presentert ulikt i de forskjellige lærebøkene i de to faga og, som jeg går nærmere inn på i både analysedelen og drøftingsdelen, kan man skimte en endring i denne framstillinga. En av grunnene til at jeg har valgt en tidsperiode på cirka 120 år, er fordi historiefaget, som nå er en del av samfunnsfaget, ble først etablert som eget fag etter folkeskoleloven kom i 1889 (Skoleplan, 1890, i Skjelbred, Askeland, Maagerø & Aamotsbakken, 2017, s.188). I tillegg var det først i 1890 at den første læreplanen kom, i form av *Udkast til skoleplan for folkeskolerne* (Skjelbred et al., 2017, s. 115).

Videre er det kan det være nyttig å se disse lærebøkene i sammenheng med hva forskning sier om Huges og haugianernes rolle i det norske samfunnet samtida og etter Huges død i 1824. Da kan man si noe om det som blir og har blitt lagt vekt på i lærebøkene, sammenlikna med hva forskerne legger vekt på av Huges bidrag inn i et norsk samfunn i utvikling utover 1800-tallet.

Teori

I denne delen vil jeg redegjøre for nyere forskning om Hauge og haugianerne som et bakteppe for å kunne undersøke og drøfte innholdet i lærebøkene. Hauge kan beskrives med sentrale samfunnsfaglige og KRLE-faglige begrep som religiøs leder, entreprenør, sosial og politisk aktivist, og som en som balanserer tradisjonalt med modernitet. Dette er begreper jeg trekker fram i analysen og drøftinga av lærebøkens framstilling av Hauge.

Hans Nielsen Hauge – Fra samfunnsfiende til ikon

Hans Nielsen Hauge (1771-1824) er en av de nordmennene det er skrevet mest om, og få forfattere har hatt så stor utbredelse i sin egen samtid som ham (Fet, 1995, i Dørum & Sødal, 2017, s. 9). Både kirke- og idéhistorikere og allmenne samfunns-historikere knytter Hauge til utviklingen av det moderne Norge (Gilje & Rasmussen, 2002, i Dørum & Sødal, 2017, s. 9). Hauge har spesielt hatt mye å si i kirkehistorien, ved at han startet den første store (Aarflot, 1967, i Dørum & Sødal, s. 15) og den mest vellykkede vekkes-bevegelsen i Norge (Oftestad, Rasmussen & Schumacher, 2005, i Dørum & Sødal, 2017, s. 9).

Hauge banet vei for at lekfolket ble medansvarlig for kristenlivet innenfor kirka og haugianerne verna kirka fra rasjonalistisk lære og fornya den pietistiske fromhetstradisjonen. Som filosofen og kulturhistorikeren Nils Gilje tydelig poengterte: «Med Hauge-bevegelsen ble den norske protestantismen en folkereligion og ikke bare en kirkereligion.» (Gilje & Rasmussen, 2002, i Dørum & Sødal, 2017, s. 15). Historikeren Halvdan Koht gikk så langt som å si at Hauge var «den fyrste som i sanninga kristna det norske folk» (Koht, 1905, i Dørum & Sødal, 2017, s. 15), et poeng han lånte fra den radikale, danske kulturkoryfeen Georg Brandes, også kalt «det moderne gjennombruddets far» (Molland, 1979, i Dørum & Sødal, 2017, s. 15).

Hauge og haugianerne opererte i spenningene mellom modernitet og tradisjonaltet. *Tradisjonaltet* kan defineres som troen på tradisjon, ritualer og langsomme utviklingsrytmer uten store brudd. *Modernitet* kan defineres som opptatthet av fornuft, rasjonalitet og vitenskapeliggjøring i et samfunnsregime preget av rask utvikling, reformer og innovasjon. Hauge og tilhengerne havnet i dobbeltrollen som forsvarere av det bestående og den ortodoks-pietistiske tradisjonen på den ene siden, og som fornyere av kristenliv, produksjon og handel på den andre siden (Dørum & Sødal, 2017, s. 10-11).

En av de tingene med Hauge jeg vil undersøke er måten han la til rette for økonomisk vekst her i landet og hvordan dette blir framstilt i lærebøkene. Hauge og tilhengerne hans var kapitalistiske entreprenører med en verdiskaping som blei understøtta av en framtidsetta arbeidsetikk (Grytten, 2013, i Dørum & Sødal, s. 9). Huges kristendomsforståelse var gjennomsyra av et religiøst begrunnet samfunnsengasjement: Gud kalte mennesker til å forvalte jorda. Huges tanker om det kristne verdslig arbeid betydning. Han sa det selv slik: «Jeg troede og ved mere Industrie- og Fabrik-Anlæg m.m. at lyse for Menneskene ved gode Gjerninger [...] for heller at give end blive nødt til at modtage.» Da kan man se at det moderne kravet hans om religionsfrihet i form av forsamlingsfrihet og rett til fri lekmannsforkynnelse hang sammen med krav om økonomisk frihet og sosial mobilitet i form av mulighet for å slå seg opp i samfunnet på tvers av stendene (Dørum & Sødal, 2017, s. 12-13, 16-17).

Historikere og økonomer som Ola Honningdal Grytten og Francis Sejersted løfter Huges og haugianernes entreprenørskap fram og tillegger dem en viktig rolle for den kapitalistiske utviklingen i Norge (Sejersted, 1978, Grytten, 2013, i Dørum & Sødal, 2017, s. 20-21).

Grytten (2013, s. 107) gir en full oversikt over alle virksomhetene Hans Nielsen Hauge grunnla, leda eller i alle fall var sterkt involvert i. Blant disse finner vi: handelsstasjoner, oppkjøp av næringseiendommer og gårdsbruk, kornmøller, papirfabrikker og trykkerier, saltutvinning, et rederi samt skipsverft og en kobbergruve. I tillegg etablerte han tekstilindustri, fargerier og veverier, blant annet for å gi arbeid til kvinner med forsørgeransvar og for å kunne tilby billige klær.

Hans Nielsen Hauge var altså gründer og entreprenør uten like. Dette kan til dels tillegges at han la stor vekt på personlige dyder, som arbeidsvilje, flid, kallsbevissthet, evne til langsiktighet og nøkternhet. Allikevel påpeker Grytten (2013, i Repstad, P., 2017, s. 219) at mange av virksomhetene ble finansiert med svært høy andel av lånekapital, siden Hauge hadde tillit til vennene sine. Denne tilliten har hatt stor betydning som en usynlig innovasjonskapital, ifølge Grytten.

Hauges og haugianernes betydning innen norsk politikk blir også framheva av flere historikere. Det at Hauge lærte folk å tenke selvstendig i religiøse spørsmål og i det åndelige livet ser Koht i klar sammenheng med politisk opposisjon. Han skriver at haugianismen «fostra bøndene til politisk gjerning» (Koht, 1920, i Dørum & Sødal, 2017, s. 15). Hauge styrka og kvessa motsetningene mellom bondestanden og embetsstanden, og haugebevegelsen utgjorde kjernen i bondeopposisjonen på Stortinget (Skullerud, 1971, i Dørum & Sødal, 2017, s. 15).

Samtidig er det nyanser i haugianernes rolle i norsk politikk. Dørum (2017, s. 25) viser blant annet hvordan mange haugianere blei viktige støttespillere for embetsmennene, ved at de representerte moderniteten og utfordra tradisjonaltet i det norske bygdesamfunnet, særlig fra 1830- og 1840-årene av. Ifølge Dørum bidro haugianerne betydelig i moderniseringsprosjektene til embetsmennene i første del av 1800-tallet.

Religionssosiologen Inger Furseth (2002, i Dørum & Sødal, 2017, s. 15) fremmer Hauge som den første i norsk historie som utformet «a successful movement organization model», og haugianerne har ofte blitt kalt den første folkebevegelsen i Norge (Pryser, 1985, i Dørum & Sødal, 2017, s. 16).

Lærebokforskning

Lærebøker er bærere av kunnskaper og verdier som er valgt ut fra et større kunnskaps- og verdifelt (Skrunes, 2010, s. 61). Lærebøker reproducerer eller gjensker kunnskap og innsikt (Selander, 1988, i Skrunes, 2010, s. 61). I skolelov, læreplan, fagplan og rundskriv blir det utvalgt hvilke kunnskaper og verdier som skal ivaretas i skolen fra kunnskapsproduksjonenes ulike arenaer. Lærebokforfatteren er både bundet til lov og læreplaner, men han har alltid et frirom, av variabel størrelse, å handle innenfor (Skrunes, 2010, s. 61).

Norsk lærebokhistorie

På slutten av 1800-tallet skulle skolen bidra til endringer i samfunnets sosiale struktur og fremme materiell vekst, den skulle legge forholdene til rette for en demokratisk samfunnsutvikling og den skulle «styrke den nasjonale kultur og den nasjonale bevissthet» (Dokka, 1967, i Skjelbred et al., 2017, s. 113). Historiefaget fikk en sentral rolle som nasjonsbygger i perioden fram mot andre verdenskrig (Skjelbred et al., 2017, s. 188). I *Normalplanen av 1939* blei det sagt at historiefaget skulle først og fremst konsentrere seg om «de deler verdenshistorien som har hatt mest å si for vårt folk». Dette har endra seg i læreplanen fra 2006. Verden utenfor Norge og Europa får gradvis større plass i samfunnsfagene. Geografi vektlegger i større grad hele verden og historie er ikke lenger bare den hvite manns historie. Lærebokforfatterne forsøker nå å skape en balansert framstilling ved at de trekker fram flere grupper og stemmer, og ved at alternative problemstillinger tematiseres (Skjelbred et al., 2017, s. 389).

Kristendomsfaget hadde, etter folkeskoleloven av 1889, som mål å gi elevene kjennskap til bibelhistorie, viktige begivenheter i kirkehistorien og til «den kristelige Barnelærdom efter den evangelisk-lutherske Bekjendelse». I 1969 fastslo Stortinget at kristendomsfaget ikke lenger fungere som kirkas dåpsopplæring (Grunnskoleloven, 1969, i Skjelbred et al., 2017, s. 304). Etter 1987 blei det oppretta et fag som het livssynskunnskap for de som ikke tilhørte den norske kirke, og dermed kunne fritas kristendomsopplæringa ifølge grunnskoleloven. Dette fant mange uheldig, og i 1995 vedtok Stortinget at det skulle opprettes et fag som gjaldt for alle elever, fra alle religiøse tilhørigheter. Faget blei kalt *kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering* (KRL). Seinere blei det endra til *Religion, livssyn og etikk* (RLE) i 2008, før det igjen blei endra til *Kristendom, religion, livssyn og etikk* (KRLE) i 2015. I det sekulariserte og multikulturelle Norge har faget gått fra å være et fag som skulle styrke

elevenes tro, til å bli et kunnskapsfag som skulle gi gode kunnskaper om kristendommen på linje med andre verdensreligioner og livssyn (Skjelbred et al., 2017, s. 304).

I både *Lov om allmueskolen* fra 1860 og i *Lov om folkeskolen* fra 1889 blei det fastslått at lærebøker i kristendomskunnskap måtte få statlig godkjenning. Dette gjaldt også alle lærebøker i andre fag også fra 1909. Godkjenningsordningen blei først opphevet i 2000 av Bondevik II-regjeringen. Dette skjedde med begrunnelse i at det hørte til lærerens profesjonalitet å velge og vurdere læremidler, ikke læreplanen eller læreboka (Skjelbred et al., 2017, s. 18-19). Etter denne ordninga blei opphevet, var det opp til forlaga å utforme lærebøkene og opp til hver enkelt skole eller lærer å velge hvilken lærebok de ville bruke.

Læreplaner gjennom historien

Da den første læreplanen kom i 1890 skulle den fungere som hjelp for de enkelte skolestyrene som fikk ansvar for å utarbeide den ferdigstilte skoleplanen for lokalskolen (Skjelbred et al., 2017, s. 115). Der het det at historiefaget skulle gi elevene kjennskap til «Fædrelandets historie i fortællinger knyttet til en kortfatter lærebog tilligemed grundtrækkene af vor samfundsorden» (Skoleplan, 1890, i Skjelbred et al., 2017, s. 116). I kristendomsfaget var målformuleringa fastsatt i selve folkeskoleloven (Skjelbred et al., 2017, s. 117), som jeg utdypet tidligere i teoridelen.

I Mønsterplanen fra 1974 bevarer beskrivelsen om faget kristendomskunnskap fra 1890. Utover det står det at faget skal gi elevene forståelse og respekt for religiøse og etiske verdier. Altså ser vi et glimt av at andre religioner også får litt plass i faget. Dette utvides i *Læreplanen for Kunnskapsløftet* (LK06) hvor det står i formålsparagrafen at KRL-faget (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 1), skal: «[...] fremme forståelse av og respekt for kristne og humanistiske verdier [...] Dette innebærer respekt for religiøse verdier og for verdier i menneskerettighetene. [...] Undervisningen skal gi kunnskap og forståelse, ikke opplæring til en bestemt religion [...]». Den direkte trosopplæringen ble gradvis dempa og forsvant altså til slutt helt i de nyeste læreplanene (Skjelbred et al., 2017, s. 305).

Når det gjelder samfunnsfag, blei det i 1960 lansert en idé i *Læreplanen for forsøk med 9-årig grunnskole*, om at samfunnsfagene skulle sees i sammenheng. I Mønsterplanen av 1974 blei fagene geografi, samfunnskunnskap og historie satt sammen til faget samfunnsfag (Skjelbred et al., 2017, s. 364). Man kan òg se at faget ikke lenger har den nasjonsbyggende rollen, siden

det ikke står skrevet om i undervisningsbeskrivelsen. Derimot står det blant annet at elevene skal få utvikle kjennskap til og forståelse for levemåter og tradisjon til andre mennesker og grupper (Mønsterplan for grunnskolen, 1974, s. 176). Fram mot LK06 blir samfunnet mer heterogent, noe som gjenspeiler seg i lærebøkene, hvor forfatterne bestreber etter å vise en bredde i bakgrunn og levekår (Skjelbred et al., 2017, s. 397).

Jeg velger å ta med noe av det som står i formålsparagrafen i den reviderte læreplanen i samfunnsfag (SAF1-03) i LK06 (Kunnskapsdepartementet, 2013, s. 1) siden jeg mener det er enkelte deler av formåletsbeskrivelsen det vil kunne være naturlig å trekke inn i undervisning om Hans Nielsen Hauge. Blant annet står det at: «Faget skal stimulere til og gje erfaring med aktivt medborgarskap og demokratisk deltaking. [...] Som menneske inngår vi i ein historisk samanheng, og ei lang rekkje historiske hendingar har påverka utviklinga av samfunnet [...] lære seg å reflektere omkring det tradisjonelle og det moderne. [...] Som reflekterande og handlande individ og fellesskap kan menneska bidra til å forme seg sjølve, og både påverke og bli påverka av omgjevnadene sine. [...] Gjennom samfunnsfaget får elevane verktøy til å analysere og drøfte historiske og aktuelle samfunnsspørsmål, og til å identifisere og diskutere ulike maktrelasjonar. [...] Gjennom arbeid med faget vil elevane lettare forstå verdien av og utfordringar knytte til teknologi og entreprenørskap».

Metode

Jeg bruker en kvalitativ metode for å analysere lærebøkene framstilling av Hans Nielsen Hauge. Der vil jeg se på hva både samfunnsfagsbøker og kristendomskunnskaps-/KRLE-bøker sier om han fra de første nevningene for over hundre og tjue år siden og sammenligne det med dagens bøker. Her har jeg vært åpen for å undersøke flere retninger og framstillinger, noe som justeres av hva jeg finner mest informasjon om og hva som vil være mest relevant. Et grundig gjennomløp på Nasjonalbibliotekets nettsider, vurdering av ulike lærebøker, fra ulike tidsperioder, og en utvelgelsesprosess har vært nødvendig for å finne de bøkene som representerer hva elever i norsk skole har lært oppgjennom om Hauge og hvordan det har endra seg.

På Nasjonalbiblioteket sine nettsider leita jeg fram og valgte to lærebøker som var i bruk på starten av 1900-tallet. Den ene blei brukt i faget kristendomskunnskap, som er forløperen til KRLE, og den andre i historiefaget, som nå er en del av samfunnsfaget i grunnskolen. I tillegg har jeg funnet to lærebøker, en i samfunnsfag, en i faget KRL og begge for 8.trinn, fra etter

Kunnskapsløftet i 2006 på Universitetsbiblioteket på Lysholmbygget. Læreboka i samfunnsfag jeg fant, var den eneste av samfunnslærebøkene fra etter Kunnskapsløftet som nevnte Hauge. Disse lærebøkene blei utgitt med over 120 års mellomrom, så det oppstod et behov om å finne noe fra tiden imellom. I faget kristendomskunnskap har jeg valgt å bruke ei lærebok fra 1978 og i samfunnsfag har jeg valgt å bruke ei lærebok fra 1988. De er relativt nær hverandre i tid, samtidig som de kom ut bare 20-30 år før bøkene som kom etter Kunnskapsløftet fra 2006. Nærheten i tid til bøkene fra etter Kunnskapsløftet, vil jeg bruke for å illustrere hvor store endringer som ble gjort på disse årene.

Volrath Vogt var utdanna prest som jobba som lærer, overlærer og lærebokforfatter på midten av 1800-tallet. Han hadde stor suksess med sin «Bibelhistorie med lidt af Kirkens Historie» og dominerte bibelhistoriemarkedet. Han kom også ut med en egen kirkehistorielærebok i 1865, «Kirkehistorie til Skolebrug», men denne boka var stort sett identisk med kirkehistorieinnholdet i bibelhistorieboka hans og kom ut i en tid hvor undervisning i kirkehistorie hadde liten plass i skolen (Skjelbred et al., 2017, s. 63-66).

Istedenfor å bruke noen av Vogt sine bøker velger jeg heller å bruke Anton Christian Bang sin «Kirkehistorie for folkeskolen» fra 1892. Anton Christian Bang var blant annet kjent for at han skreiv en monografi, en avhandling om et avgrensa emne (Store norske leksikon, 2009), om Hans Nielsen Hauge, hvor han konstaterte at Hauge sto på trygg luthersk og kirkelig grunn i sitt virke (Amundsen, 2017, s. 58). Denne læreboka blei en stor suksess i kirkehistoriemarkedet med over 200 000 solgte eksemplarer fra da den kom ut til 1939 (Skjelbred et al., 2017, s. 120). Basert på suksessen boka hadde, påstår jeg at denne boka vil være mer representativ for hva de fleste barn som gikk på skolen rundt århundreskiftet lærte om Hans Nielsen Hauge i faget kristendomskunnskap.

Når man foretar en kvalitativ dataanalyse, som det gjøres i analysedelen, kan man ifølge Johannessen, Tuft og Christoffersen (2010, s. 165) ta utgangspunkt i at denne dataanalysen har to hensikter:

1. Å organisere data etter tema: Her reduserer, systematiserer og ordner forskeren datamaterialet, for å legge et godt grunnlag for analyse uten å miste viktig informasjon.

2. Å analysere og tolke: Her utvikler forskeren fortolkninger av og perspektiver på den informasjonen som ligger i datamaterialet. Ofte for å finne mønster og temaer i datamaterialet som kan kommuniseres gjennom en form for rapportering.

Som beskrevet tidligere i metodedelen har det blitt redusert og ordna et antall lærebøker etter relevans for problemstillinga. Disse analyseres etter hvilket fag og tidsperiode de tilhører og i drøftinga vil det identifiseres mønster og temaer. Jeg velger å sette opp en tabell som kategoriserer og viser hvordan de ulike lærebøkene framstiller Hauge. Denne tabellen tar utgangspunkt i de områdene som tidligere forskning mener Hauge spilte en vesentlig rolle i; det religiøse livet i Norge, som entreprenør, gründer og foregangsmann og som motstander av øvrigheten og representant for bonde-Norge.

Analyse av empiri

Lærebøker som brukes:

- *Norges og Nordens historie for folkeskolen* av Jens Raabe, 1904, lærebok i historie, ukjent trinn
- *I fokus: samfunnsfag. 7* av Egil Ertresvaag, Svein Rognaldsen og Anna Aanes, 1988, lærebok i samfunnsfag for 7. trinn
- *Nye makt og menneske – 8 historie* av Bjørn Ingvaldsen og Ingunn Kristensen, 2014, lærebok i historie for 8. trinn
- *Kirkehistorie for folkeskolen* av Anton Christian Bang, 1892, lærebok i kristendomskunnskap, ukjent trinn
- *Grunnbok 7 – Kristendomskunnskap i grunnskolen* av Tor Edvin Dahl, 1978, lærebok i kristendomskunnskap for 7. trinn
- *Under samme himmel 1* av Pål Wiik og Ragnhild Bakke Waale, 2006, lærebok i KRL for 8.trinn

Norges og Nordens historie for folkeskolen

Her blir Hans Nielsen Hauge presentert som en redningsmann for kristendommen i Norge. Boka snakker om behovet for en religiøs skikkelse som Hauge, ved å nevne at prestene i kirka på den tidas hadde blitt grepet av rasjonalismen og talte mer om nyttige ting fra prekestolen enn Guds ord. Boka går inn på den sterke trosopplevelsen han hadde i 1796 og kallet han

mener han fikk da. Videre beskriver boka hvordan han hadde «et sjeldent lag med at tale til folk» og at han nådde «tusener og atter tusener» med sitt ord.

Boka nevner at Hauge lærte folk «at passe sit arbeide» og at han fikk satt i gang mange nyttige foretak. Den nevner ikke noe om saltkokerier, papirfabrikker eller andre virksomheter. Det løftes mer fram hvordan Hauge gikk fram når han ankom en gård, altså at han «greb ljaa eller rive og hjalp til med arbeidet» og at han først etter arbeidet var over, la fram sitt egentlige ærend, nemlig forkynnelse. Mot slutten av underkapittelet nevner boka at Hauge ble fengsla, kort om hvor brutalt det oppholdet var og hvordan han etter fengslingen ble oppsøkt av prester og bisper som «skjønnte at Hauge hadde havt ret». Som avslutning sier boka at han hadde «vakt folk til religiøst liv som aldrig før». Altså blir det ikke nevnt noe om hvordan Hauge og haugianerne påvirka norsk politikk og modernisering.

I fokus: samfunnsfag. 7

Dette er ei samfunnsfagbok for 7.trinn, det vil si 8.trinn i dagens grunnskole, utgitt i 1988. Innholdet i boka skulle dekke det en elev i 7.trinn skulle kunne om samfunnskunnskap, historie og geografi, da boka kom ut. Her er Hans Nielsen Hauge nevnt i sammenheng med bondeopprør, Strilekrigen og Lofthus-bevegelsen. Boka forteller om Hauge i et underkapittel som forfatterne kaller «Religiøst opprør: Hans Nielsen Hauge». Der legger de kort ut om bakgrunnen hans som håndverker og gårdsgutt og opplevelsen han hadde i 1796. Videre nevner boka at Hauge dro rundt i landet og samla folk til bønn, samtidig som han var med på å starte og drive flere virksomheter, rundt omkring i landet. Det blir nevnt at han starta møller og trykkerier, og at han dreiv med handel i Bergen.

Noe denne boka skildrer er hvordan Hauge provoserte byborgere, ved at anmoda bønder om å drive med handel og håndverk, som byborgerne mente byene og borgerskapet hadde enerett over å drive med. Boka nevner òg at Hauge provoserte embetsmennene ved å drive med religiøse møter uten prestens godkjennelse. Det blir ikke lagt mye vekt på fengselstiden hans, anna enn hvor lenge han satt i fengsel og at haugianerne holdt stand gjennom de åra. Den siste setninga i underkapittelet legger vekt på rolla Haugianerne kom til å spille utover 1800-tallet, både i det politiske og religiøse livet i Norge, uten at boka går noe vidare på hvordan det skjedde.

Nye makt og menneske – 8 historie

Denne historielæreboka ble, og blir fortsatt, brukt i samfunnsfag i ungdomsskolen på 8.trinn. Her finner vi Hans Nielsen Hauge kun nevnt i en liten tekstrute på én side. Denne tekstboksen tar for seg både haugianere og Hans Nielsen Hauge på 45 ord. Haugianerne blir nevnt side om side med kvekere i sammenheng med utvandringa til Amerika på starten av 1800-tallet. Det blir nevnt at Hauge og tilhengerne kritiserte prestene, uten at det nevnes en årsak bak kritikken, og holdt prekener for folk, uten presteutdannelse. Til slutt nevnes det også at haugianerne levde enkelt og nøkternt, uten at dette utdypes noe mer.

Kirkehistorie for folkeskolen

Denne boka kom ut i 1892, etter folkeskoleloven fra 1889, og er ei lærebok i kirkehistorie. Før den tid hadde kirkehistorie liten plass i undervisningen i allmueskolen (Skjelbred, Askeland, Maagerø & Aamotsbakken, 2017, s. 64). I denne læreboka er det skrevet mindre om Hans Nielsen Hauge enn i læreboka til Vogt. Det som står om Hauge i denne boka, er at han var en lekpredikant som reiste rundt i landet og «vakte liv blandt folket». Det står også om fengslinga hans, at han slapp til slutt unna med en pengebot og at han til slutt døde på gården Bredtvet.

Om haugianerne står det bare at de møttes, reiste rundt til hverandre og at de var flittige til å skrive til hverandre. Her står det altså ingenting om Hauges bakgrunn, hva han forkynte om, hva han og haugianerne verdsatte, foretak han starta opp, hans understreking av hardt arbeid eller hvordan Hauge og haugianerne påvirka norsk kirke- og kristenliv, politikk og modernisering. Denne boka var i bruk i Norge fram til 1939 i kristendomsfaget.

Grunnbok 7 – Kristendomskunnskap i grunnskolen

Grunnbok 7 som ble brukt i faget kristendomskunnskap fra 1978 har dedikert et helt kapittel på 15 sider til Hans Nielsen Hauge. I tillegg snakker boka videre om arven etter Hauge i et annet kapittel. Selv om kristendomsfaget ikke lenger fungerte som dåpsopplæring for kirka framsto det fortsatt som et kristendomsfag etter Mønsterplanen fra 1974. Elevene skulle lære om «andre religioner og livssyn» i samfunnsfaget (Skjelbred et al., 2017, s. 305). Denne læreboka trengte altså ikke omtale andre religioner, noe som kan ha gjort at den hadde plass til en så stor omtale av Hauge.

Kapittelet tar for seg hele Hans Nilsen Hauges liv fra oppveksten, til kallet han fikk, til motstand mot prestene til fengsling og tiden etter fengselet. Språket er fargerikt og detaljert, nesten som en skjønnlitterær bok; med en forteller som beskriver Hauges indre tanker og opplevelser i tredjeperson og kunstneriske skildringer av bygde-Norge og Hauges møter med «vennene». Her og der stilles det noen refleksjonsspørsmål til elevene som skal knytte Hauge opp mot dagens samfunn da boka blei skrevet. Det blir også beskrevet hvordan Hauge møtte mennesker blant annet ved at han deltok i og forbedra gårdsarbeidet på gårdene han besøkte. Boka nevner også hvordan Hauge var en del av en større pietistisk bevegelse i Europa og trekker sammenligninger med bondeopprør på den tida.

Videre snakker boka om hvordan Hauge var med og rusta bøndene ved å starte nye virksomheter, nok for å gi dem mer kontroll over sin egen tilværelse. Handelsvirksomheten han dreiv med blir også nevnt ved eksempler som papirfabrikkene han starta og fiskehandel i Nord-Norge. Boka nevner også at Hauge profilerte «det norske» og gjorde at bøndene stilte spørsmål til om dansk styre og språk var best. I tillegg nevnes den viktige rollen Hauge hadde for at kristendommen ble noe hvert individ skulle være opptatt av og at det å være kristen angikk flere ting enn å bare møtes i kirka. Hvordan Hauge lot kvinner forkynne og delta aktivt i bevegelsen sin blir også lagt ut om.

Grunnbok 7 har den lengste benevnelsen av Hans Nielsen Hauge av alle bøkene jeg har analysert. Den går grundig gjennom hele livet hans, setter det inn i sammenheng med samtida og trekker samfunnsmessige linjer til nåtida, da boka blei skrevet.

Under samme himmel 1

Under samme himmel 1 er en lærebok i KRL (Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap) for 8.trinn skrevet etter den nye læreplanen som kom fra Kunnskapsløftet fra 2006. Boka har vært i bruk i undervisningsfagene KRL, RLE (Religion, livssyn og etikk) og senere KRLE (Kristendom, religion, livssyn og etikk) i skoler helt fram til 2020. Boka snakker konsist om Hauges oppvekst, opplevelsen han hadde på åkeren i 1796, forkynnelsen og reisene, arbeidsomheten og gründervirksomheten, motstanden og fengslingen og til slutt tap av helse og hans siste år. Videre trekker boka linjer fra Hauges virke til misjonsarbeid, både indre- og ytre misjon, lekmannsbevegelsen, ansvarliggjøring av individet, kvinner som ledere og haugianere som ledere i samfunnet.

Språket her er saklig og beskrivende. Opplevelsen Hauge hadde på åkeren i 1796 blir beskrevet tydelig og enkelt. Hauge blir beskrevet som en historisk skikkelse som videreførte pietistiske ideer og satte folk i arbeid. Samtidig kommer det tydelig fram at Hauge lærte folk å protestere mot øvrigheten, ta ansvar for egne valg og hvordan mange haugianere var bevisste samfunnsborgere og -ledere. Det blir også belyst hvordan haugianerne tok del i politikken i 1814 og noen kontroversielle påstander Hauge kom med, som at kvinner skulle kunne tale i forsamlinger og at presten ikke skulle ha enerett til å forkynne. Boka stiller leseren, det vil si elevene, kun ett refleksjonsspørsmål underveis og det handler om fengselsopphold.

Tabell

Lærebok	Utgitt i	Ulike framstillinger av Hauge		
		Religiøs leder	Entreprenør og foregangsmann	Øvrighets- og geistlighetsmotstander
Norges og Nordens historie for folkeskolen	1904	X		
I fokus: samfunnsfag. 7	1988	X	X	X
Nye makt og menneske – 8 historie	2014	X		X
Kirkehistorie i folkeskolen	1892	X		
Grunnbok 7 – kristendomskunnskap i grunnskolen	1978	X	X	X
Under samme himmel	2006	X	X	X

I denne tabellen har jeg satt opp hvilke framstillinger av Hans Nielsen Hauge hver lærebok presenterer. Hvis boka framstiller Hauge på en viss måte markeres det med en «X» i ruta til det temaet. Det er hovedsakelig innenfor de tre områdene jeg mener, basert på relevant teori, Hauge spilte størst rolle i; norsk religiøst liv, politikk og økonomi. Tabellen viser ikke hvor mye som er skrevet om disse temaene i hver av bøkene, det vil jeg kommentere videre i drøftinga.

Drøfting

Lærebøkene fra århundreskiftet

Først velger jeg å se på hvordan Hauge blir omtalt i rundt århundreskifte mellom 1800- og 1900-tallet i lærebøkene i kirkehistorie og norsk historie. I boka «Kirkehistorie for folkeskolen» står det, som nevnt, kun om at Hauge starta som lekpredikant i 1796 og at han «vakte liv i folk». Det står ingenting om hvordan han starta bedrifter, dreiv med handel, ga motstand mot prestene eller om hvordan han vektla hardt arbeid og et selvstendig trosliv. Dette skiller seg fra seinere benevnelser av Hauge i kristendomsfaget.

For å være en bok i kirkehistorie gir den oppsiktsvekkende liten innsikt i hvordan Hauge og haugianerbevegelsen var, som Aarflot (1967, i Dørum & Sødal, s. 15) sa det, den første store vekkelsen i Norge, og kom til å påvirke norsk kristen- og kirkeliv enormt helt fram til i dag. Haugianerne blir nærmest framstilt som kun en gjeng med brevvenner som dro på besøk til hverandre; ved at boka snakker om hvordan de reiste til hverandre og at de «var meget flittige til at skrive til hverandre».

Da kan det påstås at læreboka presenterer Hauge og haugianerne først og fremst som representanter for tradisjonalistiske tanker. Blant annet siden det ikke vises til noen av nyskapningene Hauge kom med eller hvordan haugianerne var med på å modernisere Norge. I tillegg blir Hauge nevnt i et kapittel kalt «Kirken reiser sig til nyt liv», som man kan tolke som at Hauge blir presentert som en gjenreiser av kirka i Norge. Altså blir han portrettert som en reformator som ikke skaper brudd i kirkas kontinuitet. Dette stemmer med forskernes syn på Hauge, samtidig blir essensielle nyanser, som at han skjelte ut prestene eller hvordan han lærte opp bønder til å modernisere jordbruket sitt. Her også skiller denne læreboka seg fra seinere bøker i kristendomskunnskap.

Boka «Norges og Nordens historie for folkeskolen» er mer detaljert i sin beskrivelse av Hauge og hans liv. I motsetning til kirkehistorielæreboka blir Hauges kall lagt fram, temmelig detaljert. Vandringene hans og hvordan hans tilhengere dannet en vennekrets i hele Norge kommer også tydeligere fram. Videre blir det sagt at Hauge ikke oppfordra til splittelse med kirka, noe som ikke nevnes i kirkehistorielæreboka, til tross for at forfatteren av den boka i tidligere verk har slått fast at Hauge stod på trygg luthersk kirkelig grunn (Bang, 1874, i Amundsen, 2017, s. 59). Det kan tenkes at hovedgrunnen til denne kortfattetheten i

kirkehistorielæreboka, er begrensninger forfatteren setter for seg selv. Selve boka er ikke på mer enn 65 sider og tar for seg hele kirkehistorien i Europa fra oldtiden og fram til samtida. Hauge nevnes i et kapittel som handler om at kirka på 1800-tallet vekkes på ny, og da blir det skrevet om kirkene iblant annet England, Danmark og Sverige.

I samfunnsfagslæreboka blir Hauge trukket fram i en liknende tradisjonistisk sammenheng, som en reformator innen norsk kirkeliv, og interessant nok skildrer læreboka Huges virke i kristen-Norge i mer detalj enn læreboka i kirkehistorie. Blant annet nevnes det at han brukte skarpe ord om prekenene til prestene. Det kan også påstås at Hauge blir beskrevet som en representant for rasjonalitet og dermed modernitet, ved at han beskrives som en flittig mann og en som «lærte folk at passe sit arbeide». Altså kan det sies at han blir presentert som en religiøs leder, som samtidig er opptatt av verdslig arbeid. Dette er noe som flere forskere sier seg enig i, jamfør teoridelen.

En observasjon jeg har gjort er at det blir skrevet mer utfyllende om Hauge i samfunnsfaget enn i kristendomsfaget. I kristendomsfaget blir hans eksistens anerkjent, men ikke stor mer enn det, mens i samfunnsfag får vi vite mer om hva som gjorde at Hauge la ut på sine reiser, hvordan han opptrådte under reisene og, ironisk nok, hvor viktig han var for kristenliv i Norge. Ingen av lærebøkene nevner, blant annet, hvordan flere av eidsvollsmennene var haugianere, hvordan bondeopposisjonen, med haugianerne i spissen, påvirka norsk politikk på 1830 og -40-tallet eller hvordan Hauge på mange måter la forutsetningen for det moderne norske demokratiet, med sin økonomiske frihet og sosiale mobilitet.

Lærebøkene fra 70- og 80-tallet

Samfunnsfaget og KRLE-faget har gått igjennom mange faser fra heimstadiære og historie som nasjonalidentitetsbygger og konfirmasjons- og kristendomsopplæring til samfunnsfaget og KRLE-faget vi har nå. Samfunnsfaget fått et mer globalt og breiere perspektiv og kristendoms-kunnskaps-/KRLE-faget har gått over til å bli et kunnskapsfag om kristendom, samt andre verdensreligioner og livssyn. Lærebøkene fra 70- og 80-tallet kom mens kristendomsfaget på en måte var i et «mellomstadium» mellom disse fasene. Selv om faget ikke lenger fungerte som kirkas dåpsopplæring gjaldt læreboka fra 1978 kun kristendoms-kunnskap; siden samfunnsfag skulle som sagt ta for seg de andre religionene. At Hauge får såpass stor plass i denne læreboka, kan ha noe med å gjøre at alle de andre religionene var utelatt.

«Grunnbok 7: kristendomskunnskap i grunnskolen» tar, som sagt, for seg store deler av Hauges liv og virke. Det legges stor vekt på at fortellinga skal være fengende, samtidig informativ. Hauge framstår som en from, streng, ideologisk dreven, men samtidig mild og feilbarlig reformator av det kristne livet på den norske landsbygda. Dette skiller seg fra framstillinga av Hauge i «I fokus: samfunnsfag 7», hvor Hauge blir portrettert mer som en godsinna religiøs opprører. Måten han i den boka blir sammenlikna med strilekrigen og Lofthus-reisinga gjør at man kan tenke på ham først og fremst som en øvrighetsmotstander. Det blir for eksempel ikke sagt noe om hvordan Hauge kritiserte prestene og deres rasjonalistiske forkynnelse og syndige livsstil. Det blir naturlig nok lagt mer vekt på i Grunnbok 7.

En likhet er måten hauge blir presentert som en foregangsmann for bønder og som en bygger av nasjonalfølelse bland nordmenn. Grunnbok 7 forteller at han «vakte stoltheten over å være bonde og nordmann» ved at han selv var en norsk bonde som satte folk i arbeid og startet nye virksomheter blant bøndene. Dermed stod han i opposisjon mot stat og konge. I fokus nevner at byborgerne og embetsmennene reagerte på at Hauge oppfordra bønder til å drive med handel og håndverk. Modernitetsmannen Hauge blir altså trukket fram i begge lærebøkene, mest i samfunnsfagslæreboka, og i større grad enn begge bøkene fra århundreskiftet.

Man kan observere at Hauge blir lagt mer vekt på i kristendomsfaget enn i samfunnsfaget, ved at han får en stor plassering i læreboka, nesten like mye som Martin Luther. Her kan man skimte en overgang, som nok vil bli tydeligere med det neste lærebokparet jeg tar for meg.

Jeg mener at til tross for hvor mer utfyllende Hauge blir omtalt i kristendomsfagslæreboka, får vi i samfunnsfagslæreboka en godt, om noe kort, oppsummert oversikt over livet til Hauge og hans innvirkning på samfunnet på hans tid. Det må allikevel sies at Hauge blir kun presentert inn i sin historiske kontekst og hvordan han påvirka samtida si. Oppgavene elevene blir bedt om å jobbe med under teksten tar kun for seg Hauge i sammenlikning med andre samtidige bevegelser og videre hvordan styresmaktene i dag bør håndtere protestbevegelser. Det blir altså ikke beskrevet noe om hvordan, bare at, haugebevegelsen var med å påvirke moderniseringa og demokratiseringa av Norge.

Lærebøkene fra etter årtusenskiftet

Disse lærebøkene blei som sagt skrevet etter Kunnskapsløftet og de skiller seg nokså mye fra både hverandre og bøkene jeg har sett på fra tidligere perioder. Der KRL-læreboka tar for seg store deler av livet til Hauge, hva han stod for og motstanden han møtte, nevner historielæreboka kun kritikken mot prestene og at Hauge og haugianerne holdt prekener uten presteutdanning.

Samfunnsfaget hadde i 2014, da læreboka blei utgitt, i sitt mandat å gi opplæring i hvordan historiske hendelser har påvirket utviklinga av samfunnet, lære elevene å reflektere rundt det tradisjonelle og det moderne, og å vise elever verdien av teknologi og entreprenørskap. Man kan påstå at man kan undervise om Hauge og gi elevene opplæring i de ovennevnte begrepene. Han bidro til at bøndene i større grad kunne stå på egne bein ved å gi dem innføring i drive handel og næringsvirksomhet, noe som krevde at han balanserte mellom det tradisjonelle og moderne i sitt virke. Den forrige utgava av «Under samme himmel» fra 1997 trekker faktisk inn dette, noe som får meg til å undre over hvorfor dette ikke blir tatt opp i denne historielæreboka.

Det er stor forskjell på de to lærebøkene når det kommer til sammenhengen Hauge og haugianerne blir trukket inn i. I «Nye makt og menneske» blir Hauge først nevnt i sammenheng med haugianere som utvandra til Amerika. Det er, etter min mening, ikke akkurat det mest sentrale temaet å ta opp haugianerne, spesielt når det er den eneste benevnelsen av dem i hele boka. I «Under samme himmel» blir Hauge trukket fram i et kapittel som tar for seg trosutviklingen i Norge kronologisk. Her kommer han dermed i sammenheng med pietismen og unionsoppløsningen. Boka skriver om at samtidig som og til dels på grunn av Hauge ble det en ny tid i Norge med bevisste samfunnsborgere og et mylder av nye lekmannsbevegelser og foreninger.

«Under samme himmel» trekker fram Hauges entreprenørskap og hvordan han ga bort flere av virksomhetene han satte i gang. Hauges vektlegging av fordeling av goder, hardt arbeid og fellesskap kan man tenke ville vært relevant for elevene å lære i samfunnsfag under Kunnskapsløftet, jamfør den reviderte læreplanen i samfunnsfag fra 2013. Man kan da skjelle en ujevn fordeling i lærebøkens framstilling av Hauge i nyere tid, hvor KRL/RLE/KRLE-faget står igjen som nesten den eneste formidler av Hauges arv og påvirkning på det norske samfunnet.

Samfunnsfagslærebøkene

Historiebøkene på slutten av 1800-tallet og starten av 1900-tallet hadde et tydelig oppdrag som nasjonsbyggere og utviklere av nasjonal identitet. Den rolla har endra seg i stor grad fram til i dag, hvor det er mer snakk om å kunne se på årsak og virkning rundt historiske hendelser og man ser mer på Norge som en del av en større verden. Dette kan man se i den nyeste historieboka jeg så på, hvor haugianerne kun blei nevnt i sammenheng med utvandringa til Amerika. Her kan det sies at deres signifikans i norsk politikk og samfunn blir undergravd, selv om haugianere kom til å påvirke samfunnet i vesentlig stor grad (Dørum, 2017, s. 25).

Hauge omtales i sammenheng med Norge under eneveldet i begge de første samfunnsfagsbøkene. Altså har det skjedd en endring i hvordan Hauge omtales. Han har gått fra å være en skikkelse som var viktig å nevne i sammenheng med utviklingen av samfunnet og den norske nasjonalfølelsen i den siste delen av dansketida og utover på 1800-tallet, til å kun bli nevnt i en supplerende tekst til utvandringa til Amerika.

Det kan være flere mulige forklaringer på dette. For det første vet vi at samfunnsfaget har blitt mer verdensvendt (Skjelbred et al., 2017, s. 397), da blir det rett og slett mindre plass til norsk historie, derunder Hans Nielsen Hauge. Det blir òg tillegg til at det blir lagt mindre vekt på nasjonale folkelige bevegelser i den nyeste læreboka. Av folkelige bevegelser er det bare Thrane-bevegelsen som i særlig grad blir lagt vekt på, antakeligvis siden den blant anna kan trekkes inn i sammenheng med dannelsen av Arbeiderpartiet. For det andre kan det være at en religiøs leder som Hauge rett og slett ikke får plass i det sekulære Norge, til tross hans, ifølge flere forskeres mening, store samfunnsmessige bidrag. Religion har også mindre plass i samfunnsfaget etter endringen i faget kristendomskunnskap til KRL, siden det nye faget eksplisitt skulle omtale andre religioner (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 1).

KRLE-/kristendomskunnskapslærebøkene

Noe som kan ansees som interessant er hvordan framstillingen av Hauge i kristendomskunnskapslæreboka fra 1978 skiller seg så markant fra framstillinga i læreboka fra 1892. Det skal sies at det har nesten gått 90 år mellom de to bøkene, men læreboka fra 1892 var i bruk helt fram til rett før andre verdenskrig. Så på en måte kan vi se at disse to lærebøkene representerer to ulike skoleepoker, den ene helt i starten av folkeskoletida og den andre helt i starten for det som Skjelbred et al. kaller for fellesskolen. Det er tydelig at Hauge

har fått en mer sentral rolle i læreboka fra 1978. Blant annet nevnes han i sammenheng med misjonsbevegelsen i Norge utover 1800-tallet og som en reformator innen den norske kirke. Her kan man også se at Hauges samfunnsmessige rolle blir trukket inn, til dels som en som fremmet «det norske» og som gjorde motstand mot øvrigheten.

Videre fram til læreboka fra 2006 i KRL. Her har det blitt kuttet vesentlige mengder skildringer. Hans Nielsen Hauge som tema blir enklere og mer konsist framstilt og med hovedvekt på Hauge som en fornyer i norsk kirke- og kristenliv. Her blir det òg lagt vekt på fengselsoppholdet, som faktisk er den eneste fellesnevneren mellom alle bøkene i kristendomskunnskaps-/KRL-faget, annet enn at Hauge var en lekmann, som reiste rundt og forkynte Guds ord. Hans samfunnsmessige rolle blir enda tydeligere omtalt i denne læreboka. Framstillinga av Hauge i lærebøker i kristendomskunnskaps-/KRL-faget har altså endra seg fra at han først og fremst var en lekpredikant som reiste rundt i Norge til at spilte en vesentlig rolle i norsk kirke- og kristenliv og demokrati- og samfunnsutviklinga på 1800-tallet.

Man kan tolke dette som at i nyere tid har KRL-faget tatt en mer samfunnsfaglig tilnærming til formidlinga av Hauge, i alle fall sammenlikna med kristendomsfaget på 70-tallet. Har samfunnsfagets tidligere rolle i å formidle om Hauge blitt overtatt eller muligens blitt overlatt til KRL-faget? Dersom dette stemmer, noe jeg mener det gjør i stor grad, kan det sies at dette går imot formålet med to fagene, i henhold til læreplanene i begge fagene (LK06) (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 1) (Kunnskapsdepartementet, 2013, s. 1).

I sammenheng med forskeres syn på Hauge

Hvis vi ser på Hauges framstilling i norske lærebøker gjennom tidene og sammenligner de med forskning som har blitt gjort på Hauge og hans virke, kan man se ulik grad av overensstemmelse. Når Hauge allerede i århundreskiftet blei beskrevet som en av de viktigste personene i norsk kristenliv, kan man sette spørsmålstegn ved hvor kort han blei omtalt i kristendomskunnskapsboka fra 1903. I hvilken grad Hauge påvirka kristenliv kommer tydeligere fram i den neste læreboka fra 1978, selv om det nevnes mindre om hans samfunnsmessige og økonomisk virksomhet enn i den siste læreboka i KRL-faget.

Når det gjelder Hauges samfunnsengasjement, får han en breiere omtale i de første to historielærebøkene jeg har sett på, i hvert fall sammenlikna med samtidas kristendomskunnskapsbøker. I lærebøker etter Kunnskapsløftet er historia, bokstavelig talt, en

annen. Hvis man sammenlikner denne representasjonen med tyngden flere historikere og økonomer tillegger Hauge angående den økonomiske utviklinga i og moderniseringa av Norge, kan det sies at omtalen i historielærebøkene, spesielt i nyere tid, ikke er helt tilstrekkelig.

Konklusjon

Hauge blir ofte omtalt i lærebøkene som en tradisjonalistisk reformator innen kristen- og kirkelivet i Norge, og det blir lagt mindre vekt på troen han, ifølge mange forskere, hadde til nyvinninger og moderne løsninger. Dette gjelder paradoksalt særlig lærebøker i samfunnsfag i nyere tid. Dette gjelder også framstillingen av haugianernes rolle i norsk politikk. Ser man på den reviderte læreplanen i samfunnsfag fra 2013, kan det påstås at undervisning om Hauge og hans idealer og påvirkning vil være hensiktsmessig for å gi elever en relevant forståelse av det norske samfunnet før og i dag. I tillegg gi forståelse av verdien av entreprenørskap og nyvinninger og et godt eksempel på hvordan man kan balansere tradisjonell tankegang med moderne ideer.

Hans Nielsen Hauge og haugianerne har i læreboka gått fra å være en sentral skikkelse i utviklingen av det moderne Norge i lærebøkene i samfunnsfag, til å gradvis nevnes mindre og i færre av lærebøkene. Samtidig kan vi se at Hauge fortsatt blir omtalt i vesentlig grad i lærebøkene i KRLE-faget. Der nevnes han ikke bare i religiøs sammenheng, men også i sammenheng med moderne ideer som kvinners rettigheter, aktivt medborgerskap og velferd. Da er det grunnlag for å kunne påstå at lærebøker i KRLE-faget har overtatt i stor grad undervisningen om Hauge, både som en religiøs foregangsmann, som en tilrettelegger for økonomisk vekst og som en øvrighetsmotstander. Dette kan også sies om undervisningen om haugianerne som sentrale i norsk politikk på starten av 1800-tallet, både på lokalt og nasjonalt nivå.

Litteraturliste

- Amundsen, A. B. (2017). Hauge som kirkehistorisk aktør og betrakter. I K. Dørum & H. K. Sødal (Red.), *Hans Nielsen Hauge: fra samfunnsfiende til ikon* (1. utg., s. 56-75). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Dørum, K. & Sødal, H. K. (Red.). (2017). *Hans Nielsen Hauge: fra samfunnsfiende til ikon* (1. utg.). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Grytten, O. (2013). Gründeren av sosialt entreprenørskap. I Ø. Gustavsen (Red.), *Gründere bygger Norge* (s. 103-111). Oslo: Frekk forlag.
- Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. A. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. utg.). Oslo: Abstrakt.
- Kunnskapsdepartementet. (2006). *Læreplan i kristendoms-, religions- og livssynskunnskap (KRL) (KRL1-01)*. Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/kr11-01>
- Kunnskapsdepartementet. (2013). *Læreplan i samfunnsfag (SAF1-03)*. Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/SAF1-03#>
- Norge kirke- og undervisningsdepartementet. (1974). *Mønsterplan for grunnskolen*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/4e4adbbaf0cca0eb8261e318c7263218?page=177&searchText=samfunnsfag>
- Repstad, P. (2017). Hauge-bilder. Hans Nielsen Hauge som inspirator for økonomi, politikk og ledelse. I K. Dørum & H. K. Sødal (Red.), *Hans Nielsen Hauge: fra samfunnsfiende til ikon* (1. utg., s. 210-235). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Skjeldbred, D., Askeland, N., Maagerø, E. & Aamotsbakken, B. (2017). *Norsk lærebokhistorie: Allmueskolen-folkeskolen-grunnskolen 1739-2013*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skrunes, N. (2010). *Lærebokforskning: en eksplorerende presentasjon med særlig fokus på kristendoms-kunnskap, KRL og religion og etikk* (s. 59-109). Oslo: Abstrakt forlag.
- Store norske leksikon (2009). *Monografi*. Hentet 4. mai 2021 fra <https://snl.no/monografi>